

ЗМІСТ ТА ЛОГІЧНІ ВИМІРИ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ**Філіпенко А.С.**

д.е.н., професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сутність економічного ризику, його форми прояву визначаються змістом і характером системи економічних відносин відповідного ієрархічного рівня – від домашнього господарства до глобальних суперсистем. При цьому неокласична наукова школа віддає перевагу мікрорівню, розглядаючи індивідуальну поведінку та ризики в умовах обмеженості ресурсів, кейнсіанський та посткейнсіанський напрями використовують холістичну методологію, аналізуючи цілісні економічні системи та ризики макрорівня. Поведінкова концепція тяжіє до нормативної економіки, використовує міждисциплінарний підхід на основі поєднання економіки і психології [1,7].

Економічна природа ризиків зумовлюється невизначеністю, стохастичністю як внутрішніх, так і зовнішніх економічних процесів. Систематизація і типологізація внутрішніх ризиків відштовхується від якісного і кількісного складу економічної системи країни, коли беруться до уваги головні компоненти її структури – праця, капітал, власність, ресурси, інституції, технології тощо. У підсистемі праці ризики пов'язані з проблемою безробіття, якістю робочої сили, з різними соціальними рухами, з міграційними процесами. У царині капіталу йдеться про ризики прибутковості, адекватної дивідендної політики, репатріації прибутку, дефіциту чи диспропорцій у галузевому та територіальному розподілі інвестицій. Ризики власності можуть спричинюватися націоналізацією та експропріацією засобів виробництва, застарілими основними фондами та інфраструктурою, низькою ефективністю державної власності, недостатнім рівнем державно-приватного партнерства. Ресурсна підсистема породжує ризики вичерпання окремих видів ресурсів, дефіциту фінансової складової, надійності продовольчого забезпечення населення країни, ризики відпливу чи зниження рівня інтелектуальних ресурсів. В інституційній сфері формуються ризики невідповідності між позитивним і нормативним баченням економіки, неадекватності економічної політики викликам і завданням сталого розвитку, відсутності належного рівня довіри в суспільстві, тінізації економіки, недосконалості законодавчої та правової систем. Технологічний аспект містить у собі ризик технологічного відставання у контексті вимог 4-ї індустріальної революції, виштовхування на периферійні позиції у світовому технологічному розвитку. Економічна природа внутрішніх ризиків також зумовлюється змістом і характером галузевої та територіальної структури економіки, розвитком виробничої та ринкової інфраструктури.

Зовнішні ризики пов'язані з рівнем відкритості національної економіки, її участю в системі міжнародного поділу праці (торгівля, інвестиції, технології, фінанси, міграція робочої сили), з членством у міжнародних інтеграційних об'єднаннях та в міжнародних економічних і фінансових організаціях.

В агрегованому вигляді виділяють такі види економічних ризиків: фінансові, фізичні (галузеві), екологічні, технологічні [2, р. 153-154].

Узагальнюючим, розповсюдженим, дещо спрощеним визначенням економічного ризику, яке детерміноване вищезазначеними економічними процесами і чинниками, вважається «можливість (ймовірність) відхилення від мети заради якої приймалося рішення». У контексті чинної теми близьким за значенням є тлумачення ризику як «можливість та ймовірність настання події з негативними наслідками» [3, р.4]. Свого часу Ф. Найт, визначив три головні способи визначення ризиків: на основі апріорної ймовірності, статистичної ймовірності та оцінки, яка значною мірою є інтуїтивною [4, 21-22].

У подальших дослідженнях економічних ризиків, у теорії прийняття рішень стали застосовувати концепцію (поняття) логічної ймовірності, яка має глибокий економічний зміст насамперед за рахунок включення положень щодо визначення вартісних, кориснісних та інших уподобань. Піонерами в даній царині були Дж. М. Кейнс (1921 р.), К. Поппер (1935 р.), Р. Карнап (1950 р.), та ін. При цьому Поппер виокремлює три інтерпретації ймовірності: суб'єктивну, логіко-суб'єктивну та об'єктивну. Він же впритул підійшов до поняття логічної ймовірності на основі концепції «логічного простору можливостей» [5, с.145-146; 178-179; 263-264]. У Кейнса аналогічний підхід має назву «апріорна ймовірність» [6, р.225].

Близькою за значенням є також умовна ймовірність, яка переважно асоціюється з теоремою Байєса. Роль і значення логічної ймовірності полягає по-перше, у формалізації індуктивних умовиводів, по-друге, у раціональних оцінках емпіричної ймовірності, по-третє, у експлікації (тлумаченні) класичної ймовірності, по-четверте, у раціональному обґрунтуванні прийняття рішень. У контексті визначення логічної ймовірності ризиків важливо брати до уваги їхній економічний зміст, інші суттєві властивості з метою отримання достатньої пояснювальної сили у вигляді так званої «ваги свідчення» чи «ваги аргументу».

Серед ймовірнісних методів визначення ризиків та можливих наслідків чільне місце займають байєсівські підходи, що базуються на концепції умовної ймовірності. Математичний вираз умовної ймовірності має такий вигляд:

$$p(h/e) = \frac{p(e/h)p(h)}{p(e)}, \text{ де}$$

$p(h)$ – апріорна ймовірність гіпотези h ;

$p(h/e)$ – ймовірність гіпотези h за настання події e ;

$p(e/h)$ – ймовірність настання події e за істинності гіпотези h ;

$p(e)$ – повна ймовірність настання події e .

Формула Байєса дозволяє переставити причину і наслідок: за відомим фактом події вирахувати ймовірність того, що вона була викликана даною причиною. Зазначений принцип використовується в аналізі ризиків особливо щодо з'ясування причин з метою їхнього усунення чи елімінації в майбутньому.

Теорема Байєса виконує триєдину функцію в ризик-аналізі. По-перше, вона дозволяє: здійснювати аналіз та оцінку ризику в цілому; по-друге, диференціювати ризики за різними якісними та кількісними характеристиками; по-третє, визначати наслідки ризиків на основі використання різноманітних моделей. Актуалізоване байєсівське вчення включає в себе такі складники: фактори ризику включно з незалежними, невизначені фактори, кількісні виміри специфічних (особливих) та інтегрованих ризиків, запровадження моделей та аналіз, вибір концепції менеджменту, прийняття рішень. Ключова позиція полягає у визначенні ймовірності наслідків ризиків. До уваги беруться максимізація очікуваної вартості, максимізація очікуваної монетарної вартості та максимізація очікуваної корисності [7,р.65-66].

Список використаних джерел:

1. Dharni S. The Foundations of Behavioral Economic Analysis.- Oxford University Press, 2016.
2. Hay-Gibson N.V. A River of Risk: A Diagram of The History and Historiography of Risk Management. Interdisciplinary Studies in the Built and Virtual Environment July,2008.
3. Landell H.The Risk Matrix as a tool for risk analysis.- Gävle, 2016.
4. Найт Ф. Понятие риска и неопределенности. Thesis 1994, вып. 5.
5. Поппер К. Логика научного исследования. Пер. с англ.- Москва, 2010.
6. Keynes J.M. A Treatise on Probability.-London, 1921.
7. PetersonM. An Introduction to Decision Theory.- Cambridge University Press, 2009.